

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ольги Петрівни Пушкар

«Мовна гра у художній прозі Сергія Довлатова»,

представлену на здобуття наукового ступеня кандидата

філологічних наук за спеціальністю

10.02.02 – «російська мова»

Актуальність теми.

Вивчення творчого потенціалу мови є актуальним науковим напрямком, адже філологічні дослідження останніх років мають антропоцентричну спрямованість. У свою чергу, мовна гра стала предметом посиленої уваги філологів протягом останніх десятиліть. Мовна гра становить невід'ємний шар художнього тексту, де вона зреалізовує свої можливості найповнішою мірою. Автор художнього тексту звертається до мовної гри не лише як до окремого прийому, він здійснює мовленнєвий експеримент, мета якого оформити художню думку найяскравіше та найоригінальніше. Тема, обрана автором дисертації, має наукову значущість та практичну цінність. О.П. Пушкар переконливо обґрунтовує вибір теми, окреслює концептуальні положення праці. Актуальність теми, що пов'язана з вирішенням сучасних лінгвістичних завдань – вивчення особливостей МГ як складного і яскравого лінгвістичного феномена взагалі і як важливого складника художньо-мовного стилю С. Довлатова –, розглянуто в роботі чітко та логічно. Дослідження виконано в контексті теми кафедри слов'янських мов Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Закономірності функціонування слов'янських мов: динамічний, прагматичний і методичний аспекти». Вищезазначене дає підстави для визначення дослідження О.П. Пушкар як своєчасного та актуального.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі О.П. Пушкар є високою й базується на аналізі наукових джерел за даною проблемою, гармонійній постановці мети і завдань дослідження, використанні сучасних методів дослідження, зіставленні й критичному аналізі отриманих результатів у порівнянні з результатами інших дослідників, і якісному формулюванні отриманих висновків. Ознайомлення з текстом дисертації показує, що автор гарно уявляє собі об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання. Методи дослідження не просто перелічені, вони схарактеризовані у зв'язку із завданнями, для рішення яких їх було використано.

Хотілося б відзначити струнку та логічну композицію роботи. Перший розділ присвячено з'ясуванню теоретичних та методологічних засад вивчення мовної гри як компоненту ідіостилю письменника. Тут надано основні настанови дослідження, які надалі реалізуються в практичному аналізі семіотичних механізмів створення мовної гри у художній прозі Сергія Довлатова (розділ 2). Ми вважаємо вибір саме такої структури цілком виправданим з точки зору поставленої наукової мети.

Перший розділ дисертації є насиченим та інформативним. Поняття мовної гри у лінгвістиці має дискусійний характер. Авторка вдало та зрозуміло демонструє свій особливий підхід до розгляду мовної гри у специфічних умовах художнього тексту. Звертає на себе увагу глибина осмислення теоретичних питань та змістовність у викладенні власних спостережень.

Критичний аналіз літератури виконано на відповідному кваліфікаційному рівні і свідчить про те, що О.П. Пушкар повністю опанувала термінологічний апарат дослідження, глибоко усвідомила сутність обраного лінгвістичного напрямку та добре ознайомила з історією лінгвістичного аналізу художнього тексту та ідіостилю загалом, і мовної гри

зокрема. Аналіз матеріалу в обох розділах виконано кваліфіковано, і в кожному з них містяться нові спостереження щодо семіотичних механізмів створення мовної гри в художній прозі Сергія Довлатова.

Достовірність результатів дослідження.

Достовірність результатів дослідження забезпечується:

чітким визначенням наукового апарату дослідження (мети, завдань, об'єкту, предмету);

комплексом адекватних загальнонаукових методів;

широкою джерельною базою, яку складають праці вітчизняних та зарубіжних вчених, словники, аутентичні періодичні видання тощо;

грунтовним аналізом наукової розробки проблеми дослідження.

Для дисертації характерні аналітичні методи викладання теоретичного матеріалу. Авторка не вдається до однозначних оцінок, а уважно та неупереджено аналізує, розмірковує над фактами та відомостями наукового характеру.

До основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне:

По-перше, мовна гра трактується як усвідомлене порушення передбачуваності на тлі нормативного вживання мови, що породжує ефект обманутого очікування, та встановлюється мовностилістична специфіка творчого, нестандартного використання мовних одиниць і/або категорій для створення дотепних висловлювань, комічних, сатиричних, іронічних і т. ін. ефектів у прозі відомого російського письменника-емігранта С. Довлатова. По-друге, виявлено домінантні семантичні механізми моделювання мовної гри. Як найбільш вживані описано каламбур, порівняння, метафору і гіперболу, а також уособлення і метонімію. Зазначено, що каламбур "маска" є домінуючим. Порівняння і метафора схарактеризовані як провідні тропеїчні механізми створення семантичної мовної гри. По-третє, серед синтаксичних механізмів створення мовної гри у прозі С. Довлатова провідними є, як показав аналіз, антитеза і вставлені конструкції. Четверте положення

твердить, що всі розглянуті семантичні й синтаксичні механізми створення мовної гри у прозі С. Довлатова пройняті яскравою авторською модальністю, слугують засобом іронічного зображення дійсності, висвітлюють комічні сторони тих чи тих персонажів, предметів, явищ. Усе зазначене дає підстави стверджувати, що мовна гра – домінантна риса ідіостилю С. Довлатова, яку в художній прозі письменника О.П. Пушкар виявляє на кожному семіотичному рівні. Зазначено, що мовна гра є комунікативно важливим художнім засобом, що втілює авторський задум. Всі положення проілюстровані достатньою кількістю прикладів. Дослідниця доводить, що конвергенція тропів і стилістичних фігур, нанизування порівнянь і метафор у мікроконтексті, переважання розгорнутих тропеїчних конструкцій суперечить твердженням деяких дослідників щодо стилістичної нескладності довлатовського стилю і його "нейтральності".

Глибоке осмислення матеріалу та певна дослідницька сміливість дозволили автору отримати нові важливі для науки результати, адже навіть сьогодні точаться дискусії навколо прагматичного аспекту мовної гри у художньому мовленні.

Значимість отриманих результатів для науки та практичного використання.

Новизна дисертаційного дослідження визначається тим, що авторка вперше здійснила комплексний та диференційований підхід до вивчення мовної гри як ідіостильової домінанти творчості С. Довлатова. Уперше було проведено аналіз механізмів створення мовної гри на семіотичних засадах. Виділено домінантні семантичні й синтаксичні механізми створення мовної гри у прозі С. Довлатова. Крім того, в роботі вперше представлено типологічний порівняльний аналіз механізмів створення мовної гри стосовно раннього й зрілого періодів творчості С. Довлатова.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що отримані результати доповнюють й уточнюють статус мовної гри, яка поширена у просторі художнього твору як важливий складник ідіостилю письменника.

Практична цінність роботи визначається можливістю використання результатів дослідження у курсі із стилістики й інтерпретації художнього тексту, лінгвістичного аналізу тексту, а також у процесі подальшого дослідження творчості С. Довлатова.

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях.

Результати дослідження відображені у 10 публікаціях. 6 статей уміщено в провідних наукових фахових виданнях, 2 статті – у зарубіжних галузевих наукових виданнях і двоє тез доповідей, представлених на науково-практичних конференціях.

По дисертаційній роботі можна зробити наступні зауваження:

1. На наш погляд, було б доцільно надати більш детальний авторський коментар щодо співвіднесеності понять "мовна гра" та "ідіостиль", адже у першому розділі розкривається сучасний стан досліджень цього феномену, надається класифікація мовної гри та зазначаються її функції у художньому тексті, але залишається відкритим таке питання: чи сама наявність мовної гри є особливістю ідіостиллю письменника, чи якісь специфічні риси мовної гри є ідіостильовою ознакою?;
2. У розділі 1 на С.44 автор цитує монографію В.З. Саннікова, але перехід від цитації до прикладів, на наш погляд, потребує додаткового пояснення, в чому саме проявляється «двочасність» каламбуру «маска».

Зазначені сумніви не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. В цілому можна стверджувати, що О.П. Пушкар поставлені завдання виконала. Автореферат та публікації надають достатньо повне уявлення про зміст дисертаційної роботи. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Пушкар Ольги Петрівни «Мовна гра у художній прозі Сергія Довлатова» за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 10.02.02 – «російська мова».

Дисертація написана на високому науковому рівні. О.П. Пушкар виявила себе як сучасна дослідниця, що володіє надбанням філологічної науки, вміло здійснює аналіз літературних джерел, робить логічні та ґрунтовні висновки.

У рукописі наявні всі ознаки цілісного наукового дослідження, яке можна вважати продуктивним напрямом у сучасній лінгвістиці. Автореферат та публікації надають достатньо повне уявлення про зміст дисертаційної роботи. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог.

Усе це дає підстави дійти висновку про те, що представлена на захист дисертація «Мовна гра у художній прозі Сергія Довлатова» відповідає вимогам до кандидатських дисертацій пп. 9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 657 (зі змінами 27.07.2016 р.), а її авторка – Пушкар Ольга Петрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.02 – «російська мова».

Офіційний опонент,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови
та перекладу Національного технічного
університету «Харківський
політехнічний інститут»

О.М. Голікова

